OBSERVATIONES CRITICAE

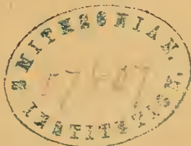
IN AESCHYLI CHOEPHOROS.

LOCI IN SENATU ACADEMICO

RITE OBTINENDI CAUSA

SCRIPSIT

Dr. IWANUS EDUARDUS PHILIPPUS MUELLER,
GRAEC. ET LAT. LITT. PROF. P. O.

ERLANGAE.
SUMTIBUS ANDREAE DEICHERT.
1867.

Τὸ γὰρ τοπάζειν τοῦ σάφ' εἰδέναι δίχα.

Aeschylus.

I.

Cho. ph. (ed. Dind.)

εἴθ' εἶχε φωνὴν ἔμφρον' ἀγγέλου δίκην,
ὅπως δίφροντις οὖσα μὴ 'κινυσσόμην,
ἀλλ' ἢ σάφ' ἦν μοι τόνδ' ἀποπτύσαι πλόκον,
εἴπερ γ' ἀπ' ἐχθροῦ κρατὸς ἦν τετμημένος,
ἢ ξυγγενὴς ὢν εἶχε συμπενθεῖν ἐμοὶ
ἄγαλμα τύμβου τοῦδε καὶ τιμὴν πατρός.

Weilius reiecta Hermanni coniectura *εἶτα* pro *εἶχε* scribentis versum 199 sic interpretatur: 'aut, si cognatus esset, locum mihi daret una cum eo lugendi in huius tumuli ornamentum et honorem patris'. Confert Thucydideum illud *ἀγανάκτησιν ἔχει, κατάμεμψιν, αἴσθησιν ἔχει* (de quo vid. Popponem ad II, 41, 3) et Demosthenicum *ὑποψίαν ἔχειν*. At *ἔχειν* quamquam cum accusativis talium nominum coniunctum idem sonat quod habere apud Latinos, velut si dicunt 'aliquid vituperationem, suspicionem habet', tamen vis verbi alia est, ubi cum infinitivis verborum iungitur, oriturque ea significatio, quam Hermannus rectissime definit, cum monet *ἔχω συμπενθεῖν* non posse dici nisi ab eo qui materiam habeat lugendi. Sed etiamsi sermonis Graeci usus ab illa interpretatione non abhorreret, tamen vel sententiam eam, quam Weilius huic versui subiectam vult, ab hoc loco alienam esse manifestum est. Luget iam diu Electra; non igitur alter ei locum dare potest, sed ipsa alteri, ut secum lugeat. Quocirca nec per sermonis usum nec per sententiae rationem licet versum sic interpretari, ut interpretatus est Weilius.

Aliam viam explicandi iniit Naegelsbachius, magister meus 'doctissimus atque incomparabilis'. Is in Actis Acad. Monac. VIII, p. 466. 467 amplexus scripturam Wellaueri ἀλλ' εὖ σάφ' ἦν ἢ bene defensam locum sic explanavit: 'Oratio debebat sic continuari: aut respuere cincinnum illum aut ut cognati capitis suscipere et revereri. Nunc autem abrupto structurae tenore verba conversa sunt in interrogationem, ut haec sit informanda nobis structura periodi: ut planum esset, sitne ut ab inimico abscissus capite repudiandus an cognatus aliquis talis, qui lugeat mecum, decus illud huius tumuli et ornamentum patris habuerit (ἢ ξυγγενής τις ὤν, ὥστε συμπενθεῖν ἐμοί, εἶχεν ἐκεῖνον τὸν πλόκον ὄντα ἄγαλμα κ. τ. λ.)'. Haec nescio an nemini probaverit interpres diligentissimus. Nam ferri non potest, ut infinitivus συμπενθεῖν pendeat ex συγγενής, quod si voluisset poeta, certe οἷος (συγγενὴς οἷος συμπενθεῖν) vel tale quid adiectivo aptasset; deinde non apte dicitur συγγενὴς εἶχε πλόκαμον ὄντα ἄγαλμα τύμβου καὶ τιμὴν πατρός, pro quo nemo est quin exspectet ἐκείρατο (cf. v. 180 ἔπεμψε χαίτην κουρίμην χάριν πατρί).

Mihi quidem difficultas omnis sublata videtur, si pro ὢν εἶχε levissima facta immutatione scribimus ἤνεγκε hoc sensu: utinam voce praeditus esset cincinnus, ut certo scirem, utrum inimicus eum abscidisset, an cognatus aliquis ad patris tumulum attulisset, qui mecum lugeret. φέρειν est eadem vi qua in χοὰς φέρειν v. 98; obiectum est πλόκον, cuius praedicatum est ἄγαλμα — καὶ τιμήν, συμπενθεῖν aptum est ex ἤνεγκε*). Ceterum totius enun-

*) Nuperrime L. Schiller in Muetzellii annalibus XX, 412. 413 coniecit: ἢ ξυγγενὴς ὢν εἶσε συμπεθεῖν ἐμοί, „oder ob ein Verwandter diese Locke hergelegt hat"; at, fueritne vis deponendi, quam huic verbo inesse statuit, apud Graecos in usu, ipse dubitat.

tiati pars posterior superiori liberius adnexa est atque sic conformata quasi praecesserit: *ἀλλ' ἵνα εὖ ᾔδειν εἰ ἀπ' ἐχθροῦ κρατός ἐστι τετμημένος ὁ πλόκος ἢ κ. τ. λ.* Habemus igitur exemplum illius *αὐστηρᾶς ἁρμονίας* Aeschyleae, cuius, ut ait Dionysius Halic. de adm. vi Dem. c. 39, proprium est *τὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν προεξενεχθέντων ὑπεροπτικῶς ἔχειν τὴν φράσιν μηδὲ κατάλληλον.*

II.

καὶ μὴν στίβοι γε, δεύτερον τεκμήριον,
ποδῶν ὅμοιοι τοῖς τ' ἐμοῖσιν ἐμφερεῖς.
καὶ γὰρ δύ' ἐστὸν τώδε περιγραφὰ ποδοῖν,
αὐτοῦ τ' ἐκείνου καὶ συνεμπόρου τινός.
πτέρναι τενόντων θ' ὑπογραφαὶ μετρούμεναι
ἐς ταυτὸ συμβαίνουσι τοῖς ἐμοῖς στίβοις.

Versus 207 et 208 Rossbachio in Commentatione de Choeph. locis nonnullis Vratislav. 1859 p. 15 videntur a ludiis esse conficti, qui Euripidea castigatione ducti Pyladis vestigia ab Aeschylo non memorata aegre ferrent. Eiectis igitur his versibus receptaque ex scholiastae auctoritate in v. 206 particula *δὲ* pro *τε* sic legendum censet:

καὶ μὴν στίβοι γε, δεύτερον τεκμήριον,
ποδῶν ὅμοιοι, ταῖς δ' ἐμαῖσιν ἐμφερεῖς
πτέρναι κ. τ. λ.

Hermannus contra et Weilius post v. 208 lacunae signum posuerunt, ille quidem his verbis: ‘tantum abest, ut quicquam sit eiciendum, ut dolendum sit quod unus pluresve versus exciderint. Nam cum duorum vestigia cerni dicat Electra, altera Orestis, altera comitis cuiuspiam, quis dubitabit, praesertim cum etiam ad orationis integritatem aliquid desideretur, quin alterius istorum vestigia suis dissimilia, alterius similia esse dixerit?’ At nihil desiderabis, dummodo, quid illud *καὶ γὰρ* (v. 207) velit, accurate per-

spexeris. Haec dicit Electra: ‘en vestigia pedum meis prorsus similia *). Nam vel (*καὶ γάρ*) duae sunt pedum circumscriptiones, una illius, altera comitis. Inde eo manifestior fit pedum illius cum meis similitudo.’ Nimirum sententia per *καὶ γάρ* illata nihil aliud quam demonstrat, quanta inter Electrae et Orestis vestigia similitudo intercedat. Nam similitudo duarum rerum magis conspicua fit, cum interciderit tertia res, quae illarum est dissimilis. Itaque versus 207 et 208 positos esse patet ad confirmandum illud *στίβοι — ὅμοιοι τοῖς τ᾽ ἐμοῖσιν ἐμφερεῖς.*

Actor autem, qui personam Electrae agit, cogitandus est per gestum quendám pedibus metiri plantarum vestigia. Hoc dum fit, modicum dicendi intervallum oritur. Qua mora facta sic pergit: *πτέρναι τενόντων θ᾽ ὑπογραφαὶ κ. τ. λ.* Et illa intercapedo rei quae agitur consentanea in causa est, cur versus 209 *ἀσυνδέτως* positus sit **). Sic explanatus locus nihil habebit, quod aut desideretur aut eiciatur; interpungendus autem hoc modo est:

206 — *τοῖς τ᾽ ἐμοῖσιν ἐμφερεῖς·*
καὶ γὰρ δύ᾽ ἐστὸν τώδε περιγραφὰ ποδοῖν,
αὐτοῦ τ᾽ ἐκείνου καὶ συνεμπόρου τινός. —

πτέρναι τενόντων θ᾽ ὑπογραφαὶ μετρούμεναι
ἐς ταυτὸ συμβαίνουσι τοῖς ἐμοῖς στίβοις.

---

*) *ὅμοιοι τοῖς τ᾽ ἐμοῖσιν ἐμφερεῖς* dictum est pro *ὅμοιοι ἐμφερεῖς τε τοῖς ἐμοῖς. τε* non suo loco positum est, qua de re cf. Keck. ad. Agam. v. 1105 p. 387; synonymorum autem *ὅμοιοι* et *ἐμφερεῖς* par coniunctum nihil habet, quod abhorreat ab oratione Aeschylea; cf. Bernh. Hist. Litt. Graec. II, 2, 249. Itaque non est cur Weilium sequamur suspicantem *ὁμοίως* (sicut cincinnus) *τοῖσδ᾽ ἐμοῖσιν ἐμφερεῖς.*

**) Eandem causam asyndeti cognosces in v. 233, ubi Orestes posteaquam signa, quibus soror fratrem agnosceret, collegit: *σκέψαι-βόστρυχον, ἰδοῦ δ᾽ ὕφασμα,* pausa dicendi facta sic pergit: *ἔνδον γενοῦ, κ. τ. λ.*

III.

In comminatione Apollinis Loxiae (v. 269—296), cuius originem vere Aeschyleam ab obelo Dindorfiano vindicaverunt Rossbachius (l. c. p. 12) et Heimsoethus (in libro qui inscribitur Die Wiederherstellung der Dramen des Aeschylus, Bonnae 1861 p. 161), non pauca sunt, quae interpretes mirum quantum vexaverint. Nobis liceat versari in extricandis iis, quae summis etiam nunc implicata difficultatibus videntur. Ac primum plurimum offensionis habent versus 278—280

τὰ μὲν γὰρ ἐκ γῆς δυσφρόνων μειλίγματα
βροτοῖς πιφαύσκων εἶπε, τὰς δὲ νῷν νόσους,

Hermanni quidem coniecturam *μηνίματα* cum Lobeckio pro *μειλίγματα* et *τάσδ' αἰνῶν νόσους* pro iis quae Medicei altera manus exhibet *τὰς δὲ νῶν, νόσους* scribentis satis refutavit Heimsoethus l. l. p. 159; ipse autem legi vult:

τὰ μὲν γὰρ ἐκ γῆς δυσφρόνων κηλήματα
βροτοῖς πιφαύσκειν εἶπε λειχῆνας νόσους.

κηλήματα intellegit *βέλη βλάπτοντα, κῆλα,* cuius vocabuli hac quidem significatione minus usitati glossam *μειλίγματα* in textum irrepsisse suspicatur; *κηλήματα* esse subiectum, *πιφαύσκειν* regere obiectum *λειχῆνας νόσους*. At ne si concedamus quidem *κηλήματα* idem h. l. sonare quod *κῆλα,* probari potest locutio *κηλήματα πιφαύσκει βροτοῖς λειχῆνας.* Nimirum Apollo minatur mortales telorum ab inferis missorum tanquam ictu vulneratos lichene affectum iri: sed *πιφαύσκειν* nunquam est apud Graecos afferre, gignere, incutere, sed indicare, planum, manifestum facere; qui igitur dici potest *κηλήματα πιφαύσκει λειχῆνας,* tela incutiunt vitiliginem? *Μειλίγματα* vero, in quo nomine ipso satis hercule est obscuritatis Apollineae, pro glossa habere nominis, cui quam vim Heimsoethus subicit, ea inaudita est et ab usu

Graecorum remotissima (cf. Ibyc. fragm. 2, 2 ed. Bergk: *ἔρως κηλήμασι παντοδαποῖς εἰς ἄπειρα δίκτυα Κύπριδος βάλλει* et Eur. Troad. 893 de Helena: *αἱρεῖ γὰρ ἀνδρῶν ὄμματ᾽ — — ὧδ᾽ ἔχει κηλήματα*), est tantas obducere tenebras, quas ne Aeschylus quidem ipse posset discutere.

Quid Weilius? Is pro corrupto illo *τὰς δὲ νῶν νόσους* vel pro eo, quod prius in Med. scriptum erat *τὰς δὲ νωνόσσους*, scribit *τὰς δειλῶν νόσους*; *μειλίγματα* autem et totum locum sic interpretatur: 'Nam quum praeciperet mortalibus, quo modo manium ex inferis ira placanda esset (videlicet fortiter in interfectores animadvertendo), ignavorum (vindictae pericula expaventium [vescentium?], *τῶν ἀποδειλιώντων*) praedicavit morbos.' In quo primum prorsus immemor erat illius *τὰ μέν*, quod non dubium est quin contrarie referatur ad *ἄλλας τ᾽ ἐφώνει προσβολὰς Ἐρινύων* (v. 283); deinde haec interpretatio absona est a loci sententia universa: non enim, quibus rationibus ira inferorum sit placanda, sed, quae ipsos, qui poenas a noxiis non sumserint, mansurae sint poenae, docet Apollo ob eamque causam omnia, ut cum Vergilio loquar, poenarum nomina percurrit. His de causis nec emendatio nec interpretatio Weilii nobis probatur.

Sed cur eam viri docti viam interpretandi deseruerint, quam iam scholiasta praeiverat, vehementer miror. Is *μειλίγματα* sic interpretatur: *τῶν ἐχθρῶν μειλίγματα. αἱ κολάσεις γὰρ τῶν ἀδικούντων μειλίγματά εἰσι τῶν ἀδικηθέντων.* Sunt igitur poenae, quas Furiae — nam hae sunt *δύσφρονες* illae, ut patet ex contrario *ἄλλας τ᾽ ἐφώνει προσβολὰς Ἐρινύων* — ex inferis mittunt, quibus ira manium placetur. Hanc autem vim Graecis non inauditam fuisse documento est epitheton *μειλίχιος*, quo cognominabatur *Ζεύς*, cui *Διάσια* Athenienses celebrabant. Cf. Mommsen. Heortol. p. 382, qui C. F. Hermanno assentitur in Antiqq. Relig. Graec. §. 58 iudicanti per prolepsin quandam vel euphe-

mismum sic appellatum esse Jovem iratum et poenas mittentem. Hesych. *Διάσια — ἑορτῆς ἣν ἐπετέλουν μετά τινος στυγνότητος θύοντες* (cf. interpp. ad Thucyd. I, 126, 6). Apollonius quoque Rhodius illius rei potest esse documento, apud quem legimus 3, 594 *νόσφι δὲ οἷ αὐτῷ φάτ᾽ ἐοικότα μείλια τίσειν υἷας Φρίξοιο*, quod recte explanat scholion (ed. Keil.): *χωρὶς δὲ αὐτῷ δώσειν τιμωρίαν ἔλεγεν τοὺς Φρίξου παῖδας*. Itaque non opus est cum Lobeckio et Hermanno *μηνίματα* scribere pro *μειλίγματα*, quod nomen obscurius et difficilius intellectu qui fieri potuerit ut nomen apertum atque lucidum, quale est *μηνίματα*, loco demoveret, equidem non intellego. Vox autem obscurior convenit Loxiae ambiguitati et obscuritati, quam poetam imitatione exprimere voluisse rectissime Heimsoethus statuit.

Quod si *μειλίγματα* poenae sunt, quas irae manium inultorum placandae causa Furiae exigunt a mortalibus, sequitur *βροτοῖς* eos intellegendos esse mortales, qui caedem parentum inultam sinunt, neque ulla coniectura tentandum hoc vocabulum est, ut tentavit Rossbachius l. l. p. 13 *ἀστοῖς* pro *βροτοῖς* coniciens. *Ἀστοῖς* enim et *νῷν* ita inter se opposita esse putat, ut *νὼ* intellegantur Orestes et Electra, *ἀστοὶ* cives Argivi, qui nisi regis per scelus oppressi ultioni prospiciant, inferorum iis immineat vindicta. At haec explicatio vel ideo reicienda est, quod Electrae mentio, ut rectissime Dindorfius in praef. ed. V. p. XCIII notavit, ab hoc loco prorsus aliena est. *Τὰς δὲ νῷν* quamquam scholiasta sic legit, ferri nullo modo potest. Legendum est igitur cum Schneidewino *τάσδ᾽ ἐμοὶ νόσους*. Jam haec oritur sententia: Unum genus poenarum (*τὰ μὲν μειλίγματα*), quas ex inferis Dirae placaminum loco mitterent mortalibus, portendens (*πιφαύσκων*) morbos mihi memoravit huiuscemodi: *σαρκῶν ἐπαμβατῆρας κ. τ. λ.* Atque hae quidem poenae corpora exe-

dunt. Sequitur alterum genus earum, quae ad animum pertinent. Quodsi poeta orationem ad amussim conformare voluisset, sic eam continuaturus erat: *ἄλλα δὲ μειλίγματα πιφαύσκων*; nunc liberius adiunxit superioribus: *ἄλλας τ' ἐφώνει προσβολὰς Ἐρινύων*. Simile transitus ab oppositione ad coniunctionem exemplum legitur Sept. 924. 25: *ὡς ἐρξάτην πολλὰ μὲν πολίτας ξένων τε πάντων στίχας*, ubi bene schol. *πολλὰ κακὰ ἔρξαν τοῖς πολίταις, τοῖς μὲν Θηβαίοις ὁ Ἐτεοκλῆς, τοῖς δὲ Ἀργείοις Πολυνείκης*. Alia exempla suppeditabit Kühn. Gr. ampl. II, §. 733, 6, a. Atque illae quidem *προσβολαὶ*, ut ex sequentibus patet, furorem et insaniam afferunt. In descriptione autem huius partis poenarum versus 285

ὁρῶντα λαμπρὸν ἐν σκότῳ νωμῶντ' ὀφρύν

dici vix potest quam transversos egerit interpretes. Tribus modis difficultatem huius loci expedire conati sunt. Plurimi versum huc illuc transponendum censuerunt; Weilius ante hunc versum tres excidisse statuit numerorum lege sua perductus, cui tantum tribuit, ut Aeschylus calculator potius quam poeta esse videatur; alii et transponendo et emendando loco desperato mederi volunt, ut Rossbachius l. l. p. 13. 16, qui post versum 271 sic legendum putat:

ἄτας ὑφ' ἧπαρ θερμὸν ἐξανδώμενος,
εἰ μὴ μέτειμι τοῦ πατρὸς τοὺς αἰτίους·
αὐτὸν δ' ἔφασκεν ἐν σκότῳ νωμῶντ' ὀφρὺν
ὁρμᾶν τε λαμπρὸν καὶ φίλῃ ψυχῇ τάδε
τίσειν μ' ἔχοντα κ. τ. λ.

Αὐτὸν ad Agamemnonem referri et *ὁρμᾶν* pro *ὁρῶντα* cum Hartungio legi vult vestigiis insistens veterum grammaticorum. At ista omnia vel hac una re corruant necesse est, quod *αὐτὸν* ad *τοῦ πατρὸς* referendum est, *τοῦ πατρὸς τοὺς αἰτίους* autem corrupta lectio est atque merito a Dindorfio (l. l.) derisui habita, pro qua Heimsoethus veram manum poetae *τοῦ φόνου τοὺς αἰτίους* restituit. Heim-

soethus ipse rem, de qua quaerimus, hac coniectura enodandam esse censet:

ἄλλας τ' ἐ φ έ ρ π ε ι ν προσβολὰς Ἐρινύων
ἐκ τῶν πατρῴων αἱμάτων τελουμένας
ὁρῶντα λαμπρὸν ἐν σκότῳ νωμῶντ' ὀφρύν.

Qui quod extremo versu insaniam mentis significari statuit, recte eum fecisse puto. Nam qui clarum videt, supercilia per tenebras movens, eum esse intellego, qui vel per tenebras Furiarum spéciem oculis cernere sibi videatur. Quod autem iungi vult *προσβολαὶ ἐφέρπουσιν ὁρῶντα λαμπρὸν*, i. e. *μαινόμενον*, in eo nemo ei assentietur. Nimirum malum *ἐφέρπει* eum, qui eius adhuc expers est; sic Eum. 313 *τὸν μὲν καθαρὰς χεῖρας προνέμοντ' οὔτις ἐφέρπει μῆνις ἀφ' ἡμῶν*; ergo *προσβολαὶ Ἐρινύων* accedunt ad eum, qui furoris expers est, non ad eum, cuius mens iam furore agitatur, *ὁρῶντα λαμπρὸν ἐν σκότῳ ν. ο.* Itaque illa emendatione difficultas loci neutiquam tollitur. Tollitur autem, ut mihi quidem videtur, si accusativum *ὁρῶντα* pendere statuimus ex participio *φωνῶν*, quod ex *ἐφώνει* facillime auditur, hoc sensu: de aliis memoravit accessionibus Furiarum, memorans de aliquo, qui clarum per tenebras videret. *ὁρῶντα* sc. *τινά* indefinite nec in certo homine dictum est a Loxia rem obscurante nec dicendi asperitatem fugiente. Participia autem ex verbis definitis saepe assumenda esse docet magister meus ingeniosissimus, Doederlinus, in Comment. de Brachylogia serm. Gr. et Lat. cf. eius Reden und Aufsätze II, p. 188. Sic neque ad emendationem neque ad transpositionem confugiendum est et sic demum quae sequuntur *τὸ γὰρ σκοτεινὸν τῶν ἐνερτέρων βέλος — καὶ λύσσαν καὶ μάταιον ἐκ νυκτῶν φόβον κινεῖν ταράσσειν* — nam ita scribendum cum Weilio et Heimsoetho est — superioribus continuantur optime.

IV.

450 *τοιαῦτ᾽ ἀκούων ἐν φρεσὶν γράφου* ⏑ — .

Heimsoethus verba *ἐν φρεσὶν γράφου* interpretationem esse veteris cuiusdam grammatici putat, quae verbis *δι᾽ ὤτων συντέτραινε* adhibita in textum fluxerit atque poetae verba loco suo exturbaverit. Verae autem manus vestigia cernere sibi videtur in iis quae scholiasta habet adnotata ad *ἡσύχῳ φρενῶν βάσει: ἠρεμαίᾳ τῇ ψυχῇ. ἀντὶ τοῦ προσέχων καὶ μὴ ἀποπλανώμενος.* Quae alieno loco adscripta olim esse ad explananda verba poetae, quae nunc exciderint, arbitratus locum sic restituit:

τοιαῦτ᾽ ἀκούων μὴ παραπλανωμένῳ
νόῳ δι᾽ ὤτων ἔσω
τέτραινε μῦθον ἡσύχῳ φρενῶν βάσει.

Haec eo confirmare studet, quod versus 444 (*λέγεις πατρῷον μόρον*) usque ad 455 (*ἀκάμπτῳ μένει καθήκειν*) omnes soli Electrae tribuendos esse censet. Quod si verum esset, sane in illis *ἐν φρεσὶν γράφου* et *δι᾽ ὤτων τέτραινε ἡσύχῳ φρενῶν βάσει* tautologia quaedam inesset vix ferenda, uti iudicat Heimsoethus l. l. p. 11. Sed falso systema tertium commi discripsit. Quoniam enim illos versus omnes Electrae esse vult, etiam versus 423 (*ἔκοψα κομμὸν Ἄριον*) et qui sequuntur, non eos tantum, qui a versu 429 (*ἰὼ δαΐα·* sic cum Wellauero et Bambergero scribendum est altero *ἰώ* propter antistrophicum versum expuncto) usque ad 433 (*ἄνδρα θάψαι*) continuantur, eidem Electrae adiudicat. At quod illud *ἔκοψα κομμόν* referri vult ad Electrae planctum cum maxime excitatum eorum, quae Orestes modo de matris sceleribus memorasset, stimulis *), in verbis Orestis

---

*) l. l. p. 484: 'Die in den Worten des Orestes gegebene Erinnerung an die unsäglichen, unsühnbaren Gräuelthaten setzen die Electra in Wuth, sie tanzt auf, schlägt sich Brust und

ipsis nihil inesse video, quod Electram ad tantum dolorem excitare potuerit, ut tanquam furibunda pectora pugnis contunderet, passos laceraret capillos, genas unguibus secaret. Quid? quod ille planctus barbarus non Electrae moribus ingenuis, sed choro captivarum feminarum convenit, ut optime docuit Merkelius in Commentatione, quae inscribitur Zur Aeschylus-Kritik und Erklärung, 1863 p. 6. At enim quo tempore planctus ille femineus factus est? Cum occisus et truncatus Agamemno humatus est? Minime. An eo ipso tempore, quo haec pronuntiabantur? Ne hoc quidem statuendum est: obstat, si non aoristus *ἔκοψα*, quem iam Bambergerus cum Sophocleo illo *ἔφριξ' ἔρωτι* et Heimsoethus cum aoristis Tragicorum propriis *ἀπέπτυσα*, *ᾤμωξα*, *ἔκλαυσα*, aliis comparavit, at certe *ἦν ἰδεῖν* (v. 425), quod illi interpretationi reclamitare intellegens Bambergerus emendare voluit *πολυπλάνητ' ἄδην ἰδεῖν* (sc. *ἔστι*). Mihi quidem illud *ἔκοψα* et hoc *ἦν ἰδεῖν* ad proximum illud tempus pertinere videtur, cum missu reginae (v. 22) Chorus libaturam inferias Electram comitabatur cum planctu ingenti (v. 22 et seqq.), quem tamen pro veri amoris et pietatis in Agamemnonem signo esse vult. Haec autem ideo chorus memorat, ut Orestes dubius animi tandem aliquando consilium capiat poenas a matre exigendi.

Quod si versus 422 — 428 fieri non potest quin choro tribuantur, versus autem 429—434 Electrae, sequitur versus 444—455 non soli Electrae adiudicandos, sed inter Electram et Chorum sic dividendos esse, quemadmodum iam Bambergerus et Dindorfius fecerunt, ut versus 444—450 Electrae, *δι' ὤτων δὲ συντέτραινε* Chori sint. Ex quo efficitur, in illo *ἐν φρεσὶν γράφου* vel quidquid ibi a poeta scriptum fuit, et in hoc *συντέτραινε μῦθον ἡσύχῳ φρενῶν βάσει* non

---

Haupt — kurz dieser Theil beginnt mit einem wilden *κομμός* von Seiten der Electra, die nun singt: *ἔκοψα κομμόν* u. s. w.'

inanem quandam repetitionem esse, sed quod Electra graviter admonuerit, id excipere Chorum idem monentem. Ipsum autem illud *ἐν φρεσὶν γράφου* cum Heimsoetho glossema quidem esse iudico, sed veram manum poetae non sic obliteratam puto, ut ad illam restituendam ex scholio aliis verbis adscripto auxilium sit petendum. Idem fere et alii iudicaverunt atque duas quae ad versus integritatem deessent syllabas supplere satis putaverunt. Franzius quidem scripsit: *σαῖσιν ἐν φρεσὶν γράφου,* quod non improbatur Weilio et ab Hartungio acceptum est. Verum vix quidquam magis languet quam illud *σαῖσιν.* Electra videlicet in nullius nisi Orestis pectus vult descendere ea quae monuerit. Cautius Hermannus 'quid exciderit, inquit, dici non potest.' Equidem si quid video, Aeschylum scripsisse puto

τοιαῦτ' ἀκούων ἐγγράφου δέλτοις φρενῶν.

Hoc Aeschyleum esse docent hi loci. Prom. 788:

σοὶ πρῶτον, Ἰοῖ, πολύδονον πλάνην φράσω,
ἣν ἐγγράφου σὺ μνήμοσιν δέλτοις φρενῶν.

Eum. 275: *δελτογράφῳ δὲ πάντ' ἐπωπᾷ φρενί.* Suppl. 179: *αἰνῶ φυλάξαι τἄμ' ἔπη δελτουμένας.* Etiam Sophocles fragm. Tript. 8: *θὲς δ' ἐν φρενὸς δέλτοισι τοὺς ἐμοὺς λόγους.*

Vides igitur glossam *ἐν φρεσὶν γράφου* non prorsus obliterasse manum poetae, sed orationem poeticam in prosam depravasse. — Jam restituta ut mihi videtur poetae manu perspicere licet, quam valeat universus locus (v. 423—455) ut ad Orestis consilium confirmandum, ita ad commovendos animos audientium. Apte Chorus memorat planctus sui saevitiam, ut Orestes ex eo, quod captivae mulieres tantum luctum ediderint, tanto magis suum ut filii esse intellegat patrem ulcisci; Electra lamentatur patrem luctus expertem fuisse iussu matris: vel his accenditur Orestis animus (*πατρὸς δ' ἀτίμωσιν ἆρα τίσει* v. 435). Magis autem inflammatur, cum Chorus contumeliam Agamemnonis

occisi aperuit, Electra, quantas ipsa indignitates perpessa sit, docuit. Jam vero ubi soror intenta voce et gestu acri atque instante illud vociferata est: *τοιαῦτ᾽ ἀκούων ἐγγράφου δέλτοις φρενῶν*, et Chorus, ut pro sua parte flammam ultricem suggereret, excepit hortationem Electrae voce et gestu non minus elato: *δι᾽ ὤτων δὲ συντέτραινε μῦθον ἡσύχῳ φρενῶν βάσει*: tum vero confirmatus ad ultionem Orestis animus est atque patrem invocat verbis his: *σέ τοι λέγω, ξυγγενοῦ, πάτερ, φίλοις.* Quo nihil aptius ad percutiendos animos audientium fingi potest.

V.

569 *τί δὴ πύλαισι τὸν ἱκέτην ἀπείργετε,*
Αἴγισθος εἴπερ οἶδεν ἔνδημος παρών;

Sic Mediceus et editores omnes praeter Dindorfium, qui in praef. ed. V. p. XCVII docet adiectivum *ἔνδημος* huic loco alienum esse. Ipse emendavit *ἐκδημός περ ὤν*, sic interpretans: cur supplicem ab domo arcetis, si Aegistho quamvis absenti notus est? Hoc eo defendit, quod ex iis, quae infra agantur et dicantur, appareat Aegisthum non in aedibus versari, sed peregre abesse. At enim neque advena Orestes ipse hoc scire poterat neque viator ille, quem fingit praetereuntem. Itaque haec emendatio non probanda est, sed scribendum *ἐν δόμοις παρών*, id quod ipse Dindorfius l. l. suspicatus est, hoc sensu: cur tandem arcetis supplicem a domo, si quidem domi est Aegisthus et scit eum foris esse, i. e. nisi forte domi est et scit hospitem adesse neque tamen hospitio excepturus est.

VI.

Stasimi primi stropha prima (v. 585 — 593) in Mediceo vitiose scripta emendationum et interpretationum varietate insignis est. Hermannus quidem sic legendum putat:

πολλὰ μὲν γᾶ τρέφει
δεινὰ δειμάτων ἄχη,
πόντιαί τ᾽ ἀγκάλαι
κνωδάλων ἀνταίων
βρύουσι· πλάθουσι καὶ πεδαίχμιοι
λαμπάδες πεδάοροι,
πτανὰ δὲ καὶ πεδοβάμον᾽ ἀπ᾽ ἀνεμοέντων
αἰγίδων φράσαι κότον.

In quo tria sunt, quae offensionem haud parvam habeant. Primum illud *βρύουσι*, pro quo Med. praebet *βροτοῖσι*, non necessarium videtur; nam sic struendum est: *γᾶ τρέφει πολλὰ δεινὰ δειμάτων ἄχη πόντιαί τ᾽ ἀγκάλαι* sc. *τρέφουσιν ἄχη κνωδάλων ἀνταίων βροτοῖς ὄντων;* deinde *πλάθουσι* (Med. *πλάθουσι, βλαστοῦσι καὶ*) cum *λαμπάδες* coniunctum sensu iusto caret; cum enim *πλήθειν* sit plenum esse, abundare, quaeritur, quanam re abundent *λαμπάδες*; denique Hermannus vellem explicasset, quo modo intellegenda esset extrema pars *πτανὰ — ἀπ᾽ ἀνεμοέντων αἰγίδων φράσαι κότον*. Accedit quod 'molossus' *ἀνταίων* cum cretico *κνωδάλων* in unum versum ligatus, ut Heimsoethus p. 378 demonstravit, a metrica huius strophae ratione abhorret. His de causis Hermannum sequi non possumus.

Weilius propius accedit ad Medicei scripturam. Stropham enim hunce in modum restituit:

Πολλὰ μὲν γᾶ τρέφει δεινὰ δειμάτων ἄχη,
πόντιαί τ᾽ ἀγκάλαι κνωδάλων
ἀνταίων βροτοῖσι πλά-
θουσι, βλαστοῦσι καὶ πεδαίχμιοι
λαμπάδες πεδάοροι
πτανά τε καὶ πεδοβάμονα κἀνεμοέντων
αἰγίδων φράσαι κότον.

Scholiorum auctoritatem secutus *βλαστοῦσιν* transitive accipit (*γεννῶσι καὶ αὔξουσι*), ut haec dicat poeta: 'multa sunt immania, quae terra et mare et aër alunt, nihil

immanius feminarum libidine', atque, ut versus antistrophicus satis respondeat, inter *ἔρωτας* et *ἄταισι* adiectivum *αἰναῖσι* et particulam *τ᾽* inserit (*παντόλμους ἔρωτας, αἰναῖσι τ᾽ ἄταισι κ. τ. λ.*). At adiectivum *αἰναῖσι* huic loco non convenire Heimsoethus docuit p. 378, cui ne versus quidem *ἀνταίων βροτοῖσι πλά —*, *παντόλμους ἔρωτας αἰ —* satis numerosi videntur (p. 377). Sed fac Weilium usque eo velis secundis pervectum esse; haud dubie naufragium fecit, cum ad scopulos illos appulit *κἀνεμοέντων αἰγίδων φράσαι κότον*. '*φράσαι*' inquit 'est infinitivus per graecismum additus (v. ad v. 970), non imperativus: opponitur *τίς λέγοι*;' Qualis est iste graecismus, per quem licet ad *κότον*, obiectum verbi *βλαστοῦσιν*, addere infinitivum *φράσαι*? nam in versu 970 (976 ed. Dind.), quem citat, *ὡς ἐπεικάσαι πάθη πάρεστιν*, infinitivus pendet ex *πάρεστι* neque proprietas quaedam sermonis Graeci cerni potest. Ex quo intellegitur nihil lucis obscuro loco interpretatione Weiliana allatum esse.

Multo praestat Heimsoethi scriptura

πόντιαί τ᾽ ἀγκάλαι κνωδάλων
ἀνταίων βροτοῖς (—′ —′ —′ ⏑ —)
βρύουσι, βλαστοῦσι καὶ πεδαίχμιοι
κ. τ. λ. — *κἀνεμοέντ᾽ ἂν*
αἰγίδων φράσαις κότον.

Sed ne illi quidem prorsus assentimur. Nam ut versus antistrophici cum huius strophae versibus concordent, illud *βροτοῖς βρύουσι* eum coegit in antistropho aliquid addere, quod vix cuiquam probetur. Conicit enim haec:

Ἀλλ᾽ ὑπέρτολμον ἀνδρὸς φρόνημα τίς λέγοι
καὶ γυναικῶν φρεσὶν τλαμόνων
καὶ παμμηχάνους
ἔρωτας κ. τ. λ.

atque ita nectit: *ὑπέρτολμον φρόνημα ἀνδρὸς καὶ γυναικῶν φρεσὶν τλαμόνων*. At enim sic tautologia intolerabilis

nasceretur; nam *ὑπέρτολμον φρόνημα γυναικῶν* et *γυναῖκες φρεσὶ τλάμονες* idem esset, *ἔρωτας* autem in universum esset dictum atque ad viros etiam pertineret, cum, ut e Chori exemplis apparet, tantummodo *ἔρωτες γυναικῶν φρεσὶ τλαμόνων* perstringantur. Reicienda est igitur haec coniectura et interpretatio, Mediceus autem ita sequendus, ut deleta cum Dindorfio vocula *καὶ* ante *παντόλμους* librarii errore invecta legendum sit

— — *καὶ γυναικῶν φρεσὶν τλαμόνων*
παντόλμους ἔρωτας
ἄταισι κ. τ. λ.

Id si recte disputatum est, sequitur antistrophum prorsus sanum esse atque ad metricam eius legem et normam stropham, de qua quaerimus, restituendam esse. Igitur Heimsoethianum illud *βροτοῖς βρύουσι* locum habere non potest. Neque aliud quidquam relinquetur, quam ut tertius versus sic scribatur

ἀνταίων βροτοῖσι·

de numeris vide Rossb. et Westphal. doctr. metr. III, 174; structura autem quae sit, supra iam docui.

Sed ut illud *βρύουσι* improbo, ita cum Heimsoetho *βλαστοῦσι* pro *πλάθουσι* scribendum esse censeo, nisi quod hoc verbum non transitive accipiendum puto, a quo regantur *πτανά τε καὶ πεδοβάμονα,* sed intransitive, neque substantivo *λαμπάδες* eam quam scholia subicio sententiam. Nam *λαμπάδες* si, ut multi volunt, de solis radiis intelleguntur, possunt illae quidem appellari *μετέωροι,* sed *μεταίχμιοι,* interiectae inter caelum et terram, non possunt, quippe cum sol ipse in summo caelo versetur. Sunt igitur, id quod iam Klausenius et Bambergerus viderunt, fulmina (cf. Eur. Suppl. 1011 *δαμασθεὶς λαμπάσιν κεραυνίοις,* Bacch. 244 *ὃς ἐκπυροῦται λαμπάσιν κεραυνίοις*) et omnino lumina, quae in aere subito oriuntur, qualia describit Aristoteles de mundo c. 4 *πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι φαντασμάτων ἰδέαι θεωροῦνται,*

λαμπάδες τε καλούμεναι καὶ δοκίδες καὶ πίθοι καὶ βόθυνοι. Diod. 16, 66 δι' ὅλης τῆς νυκτὸς προηγεῖτο λαμπάς· Aptissime autem Merkelius*) l. l. p. 11 ex Diog. Laert. II, 3, 5 coll. Marm. Par. p. 72 refert duabus olympiadibus antequam Orestea doceretur, vel, ut Plinius N. H. II, 59 traderet, Olympiadis septuagesimae octavae secundo anno lapidem de caelo decidisse ad Aegos flumen et cometam illis noctibus flagrasse, quae ostenta eos, qui Ol. 80, 3 Oresteam spectarent, etiamtum memoria tenuisse credibile esset. Talia igitur poeta significare vult, omnia formidinum in rerum natura genera colligens, atque hae λαμπάδες rectissime dicuntur non solum μετέωροι, sed etiam μεταίχμιοι. Quod si λαμπάδες flammae caelestes sunt, quid vult βλαστοῦσι? βλαστεῖν, nasci, germinare, de ignibus aeriis dictum valet emicare, existere addita significatione pullulandi (cf. Ellendt. lex. Soph. s. v. βλαστάνειν) atque in illo βλαστοῦσι λαμπάδες sensus inest 'crebris micat ignibus aether'; multitudini enim monstrorum, quae terra ac maria alunt (πολλὰ μὲν γᾶ τρέφει), respondet caelestium portentorum multitudo. Tropus ipse non audacior est quam ille, quem legimus in Agam. 311 φάος τόδ' οὐκ ἄπαππον Ἰδαίου πυρός. — Jam quartum genus rerum dirarum sequitur, procellarum vis ac rabiès. Procellae autem saepius cum fulminibus coniunguntur; cf. Pseudo-Plat. Alcyon. 3 extr. (VI, 110 ed. Herm.) καὶ ἐνθυμηθέντι γάρ τῳ δέος ἐπέλθοι καὶ τὰς ἀστραπὰς ἐκείνας καὶ βροντὰς ἀνέμων τε ἐξαίσια μεγέθη. Plin. N. H. II, 49. Et illa ἐξαίσια μεγέθη ἀνέμων poeta ita describit: πτανά τε καὶ πεδοβάμονα κἀνεμοέντων | αἰγίδων φράσαν κότον. φράσαν bene emendavit Merkelius. Aoristus est ex eo genere, quo res semel observata tanquam pro exemplo omnium rerum, quae

*) Qui quod πτανὰ ad saxum illud caeleste, πεδοβάμονα ad terrae motum referri vult, mirum est.

similes acciderunt accidentque, ponitur; verbum ipsum sic usurpatur, ut valeat narrare, quod quis iam expertum habeat. Pers. 267 *καὶ μὴν παρὼν γε — φράσαιμ᾽ ἂν οἷ᾽ ἐπορσύνθη κακά.* Sententia igitur huius loci haec est: turbinum quoque furorem testantur bestiae et volucres et solo incedentes, quippe quae iam saepe eorum vi abreptae sint. *καὶ* ad *ἀνεμοέντων* additum eodem sensu dictum est quo illud *καὶ* post *βλαστοῦσι.*

Quae si recte disputata sunt, discriptio rerum terribilium a poeta secundum quatuor quae olim dicebantur elementa facta est: terra alit monstra dira, mare beluas hominibus infestas; ignium vis horrida cernitur in fulminibus et aliis inter caelum et terram micantibus ostentis flammeis; aeris vis sentitur procellarum bestias potissimum rapientium ira ac rabie. Sed haec discriptio rursus ad bipertitam rationem revocatur: primum eae formidines recensentur, quas inferior pars mundi alit; beluae terrestres et marinae, deinde eae, quae in superiore parte gignuntur, ignes et procellae. Quamobrem stropha sic conformanda et interpungenda erit:

πολλὰ μὲν γᾶ τρέφει δεινὰ δειμάτων ἄχη
πόντιαί τ᾽ ἀγκάλαι κνωδάλων
ἀνταίων βροτοῖσι·
βλαστοῦσι καὶ πεδαίχμιοι
λαμπάδες πεδάοροι,
πτανά τε καὶ πεδοβάμονα κἀνεμοέντων
αἰγίδων φράσαν κότον.

VII.

599 *συζύγους δ᾽ ὁμαυλίας*
θηλυκρατὴς ἀπέρωτος ἔρως παρανικᾷ
κνωδάλων τε καὶ βροτῶν.

In verbo *παρανικᾷ* non immerito offendunt Hermannus Merkelius alii. Legendumne fortasse *παρακινεῖ*? *κινεῖν* et *νικᾶν* a librariis permutata esse videmus ex Thuc. I,

143, 1, ubi in Vatic. *νικήσαντες*, in aliis codd. *κινήσαντες* scriptum extat. Ut autem Graeci dicunt *τὴν πολιτείαν, τὰ καθεστῶτα, τὰ πάτρια κινεῖν*, non solum si quid moveatur, verum etiam si quid ita misceatur ac turbetur, ut dissolvatur rerum status, ita *παρακινεῖν*, quamquam usus eius plerumque intransitivus est*), tamen etiam de statu reipublicae movendo et labefactando dictum esse Dindorfius docet in lex. Stephan. VI, 287. Hoc igitur loco translata ex republica imagine dicitur de evertenda ea communitate, quae pietate continetur; est enim *σύζυγος ὁμαυλία* non modo ea societas, quae in coniugio est, sed, ut exempla *ἔρωτος ἀπερώτου* a Choro allata demonstrant, latius patet, velut ea, quae in liberis ac parentibus est, quam *ἔρως ἀπέρωτος* recte dici potest miscere turbare evertere, *παρακινεῖν*.

VIII.

Stropham corruptissimam stasimi primi, quae a v. 623 usque ad 630 continuatur, Hermannus ita sanare studuit, ut scriberet

ἐπεὶ δ᾽ ἐπεμνησάμην ἀμειλίχων
πόνων (ἄκαιρος δ᾽ ὁ δυσφιλὲς γαμή -
λευμ᾽ ἀπεύχετον δόμοις
γυναικοβούλους τε μήτιδας φρενῶν
ἐπ᾽ ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ,
ἐπ᾽ ἀνδρὶ δᾴοις ἐπικλύτῳ σέβων,
τίων τ᾽ ἀθέρμαντον ἑστίαν δόμων
γυναικείαν τ᾽ ἄτολμον αἰχμάν)·

Parenthesis ab huius loci sententia prorsus abhorret. Nam, ad quod damnandum chorus post demonstratam Althaeae matris in filium, Scyllae filiae in patrem impietatem

---

*) Meinek. Fragm. Comicc. IV, 689: '*παρακινεῖν* proprie de citharistis usurpatum videtur a recta chordarum via aberrantibus; hinc pro *ληρεῖν* et *μαίνεσθαι* intransitive dictum.'

iam transit, coniugium dico Clytemestrae et Aegisthi et caedem mariti ab uxore perpetratam, id nullo modo fieri potest ut in parenthesin concludatur atque tanquam obiter tangatur; in hoc enim exemplo detestabili cardo rei vertitur. Accedit quod apodosis Hermanniana *κακῶν δὲ πρεσβεύεται τὸ Λήμνιον λόγῳ κ. τ. λ.* ad illam protasin male quadrat. Ob id ipsum, ut alia omittam, Hermanni scriptura probari non potest.

Naegelsbachius l. l. p. 478—480 stropham sic refingendam censuit:

ἐπεὶ δ' ἐπεμνησάμην ἀμειλίχων
πόνων ἀκαίρων τε, δυσφιλὲς γαμήλευμ' ἀπεύχετον (-κτέον) δόμοις
γυναικοβούλους τε μήτιδας φρενῶν
ἐπ' ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ,
ἐπ' ἀνδρί, δᾴοις ὃς εἰκότως σέβας·
τίω δ' ἀθέρμαντον ἑστίαν δόμων
γυναικείαν τ' ἄτολμον αἰχμάν.

At ne sic quidem omnes dubitationes eximuntur. Nam etsi nos nolimus cum Heimsoetho (p. 245) offendere in illo *ἀμειλίχων πόνων ἀκαίρων τε*, tamen altera coniectura *δᾴοις ὃς εἰκότως σέβας* neutiquam potest probari. Nam hoc enuntiatum relativum cum prosam orationem nimis redolet, tum *εἰκότως* laudationem quandam hostium habet Agamemnonem reverentia prosequentium, quae quidem laudatio a loci ratione abhorret.

Weilius pro *ἀκαίρως δὲ* legi vult *παρήσω δὲ* vel tale quid, pro *τίων δ'* femininum *τίουσα* ad finem strophae interrogationis signo addito, pro *δηίοις ἐπικότῳ σέβας* substituit *δᾴοισιν ἐντόκῳ σέβας*, hoc sensu: 'Cum immites libidines commemoraverim, silentione premam detestandum Clytemestrae et Aegisthi conubium feminaeque insidias viro bellatori structas, viro etiam hostibus venerabili? Colamne frigidum focum domesticum, mulierum imbelle scep-

trum?' — Qui quod signum interrogationis poni vult, viam monstrare mihi videtur, qua locus impeditissimus expediri possit; quod autem *ἀκαίρως δὲ* corruptum esse putat atque *παρήσω δὲ* substitui vult, neminem habebit assentientem. Qui enim fieri potuit, ut *παρήσω* a librariis in *ἀκαίρως* depravaretur?

Heimsoethus denique loco obscurissimo ita lucem affundere studet, ut apodosin, quae lateat in *ἀκαίρως δὲ — ἀπεύχετον,* sic conformet:

ἀκαί -
ρως τε δυσφιλὲς γαμή -
λευμ᾽ ἀπεύχομαι δόμοις
γυναικοβούλους τε μήτιδας φρενῶν

atque a verbis *ἐπ᾽ ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ κ. τ. λ.* novum enuntiatum incipere statuat

ἐπ᾽ ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ,
ἐπ᾽ ἀνδρὶ δῄοισιν ἐγκότῳ σέβας·

„Dem Manne" inquit „(heisst es im Gegensatz zu dem Weibe, welches sich der Waffen in böser Weise bedient), der in Waffen ist, dem Manne, der den Feinden gegenüber steht, wohnt Ehrfurcht bei (d. h. allen Respect vor dem Manne)" — — „Und nun folgt der Gegensatz vom Weibe: *τίω δ᾽ ἀθέρμαντον ἑστίαν κ. τ. λ.*"

At *μήτιδες γυναικόβουλοι φρενῶν* neque sic nude poni possunt, consilia enim mulierum per se ipsa non sunt abominanda, et scelus Clytemestrae, in quo exemplo *θηλυκρατοῦς ἀπερώτου ἔρωτος* summa rei agitur, hoc loco quamquam oblique tamen simili diligentia perscribendum erat, qua Althaeae et Scyllae facinora, in quibus describendis multus est chorus. Itaque necessario *μήτιδες γυναικόβουλοι* copulantur cum iis quae sequuntur *ἐπ᾽ ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ κ. τ. λ.* (v. 991 *ἥτις ἐπ᾽ ἀνδρὶ τοῦτ᾽ ἐμήσατο στύγος*). Qua de causa nec emendatio nec interpretatio Heimsoethi probari potest.

Nos quamquam facere non possumus quin ab omnibus, qui adhuc hanc stropham explanare conati sunt, dissentiamus, tamen apud eos fere omnes aliquid deprehendisse nobis videmur, quod ad superandas loci difficultates non nihil momenti affert. Magnam offensionem habet *ἀκαίρως δὲ*, maiorem *δηίοις ἐπικότῳ*, maximam vero *σέβας*. Quid autem, si statuimus Aeschylum non *σέβας* scripsisse, sed *σέβω*, coniunctivum deliberativum, et interrogationis signum post verbum ponimus? Nonne sic demum res expedita videtur? Sensus enim hic est: Quoniam mentionem feci scelerum Althaeae et Scyllae, celebremne coniugium illud abominandum et insidias muliebres structas adversus virum armiferum (*γαμήλευμ᾽ ἀπεύχετον — σέβω;*)? *σέβειν* enim non solum est revereri, sed etiam venerari, oratione laudare, celebrare. Suppl. 1026 *μηδ᾽ ἔτι Νείλου προχοὰς σέβωμεν ὕμνοις*. Inest autem in hac interrogatione sarcasmus quidam, qui chori rem omnium atrocissimam indignantis affectum multo fortius exprimit, quam *μνήσομαι*, quod scholiasta ex *ἐμνησάμην* audit, *ἀπεύχομαι, ἀπευκτέον, μεγαίρω* (Hartung.), *παρήσω*. Apodosis igitur interrogative conformata est. Ea incipit ab *ἀκαίρως δὲ*; *δὲ* quod vocare solent *ἀποδοτικόν*, apud Aeschylum epicae sermonis imitatorem nihil habet insoliti. Ag. 198—205 *ἐπεὶ δὲ, — μάντις ἔκλαγξεν — ἄναξ δ᾽ ὁ πρέσβυς τότ᾽ εἶπε* (cf. Bäumlini doctr. particul. p. 93); *ἀκαίρως* nectendum est cum *δυσφιλὲς* significatque praeter modum; cf. ea quae de vi substantivi *καιρός* et adiectivi *ἄκαιρος* disputavit Naegelsbachius *), quocum consentit Heimsoethus p. 245.

---

*) l. l. p. 479: '*καιρὸν* dici pro iusto modo idque etiam apud Aeschylum nemo negat; cf. Prom. 507 *μή νυν βροτοὺς μὲν ὠφέλει καιροῦ πέρα*. Agam. 787. *Ἄκαιρον* igitur id est quod iustum modum excedit.'

Jam sublata difficultate, quam *σέβας* et *ἀκαίρως δὲ* attulerunt, accedimus ad illud *δηΐοις ἐπικότω*. Dindorfius recepit *δᾴοις ἐπικότῳ*, sed quid hoc loco bellator, qui hostibus irascitur vel irascebatur, velit, equidem non video. Aliud certe adiectivum scholiastam legisse patet ex scholio adscripto: *ἐπ᾽ ἀνδρὶ φοβερῷ καὶ σεβαστῷ καὶ παρὰ τοῖς πολεμίοις*; qui quod *σεβαστῷ* adiungit, documento est veram lectionem *σέβω* iam in substantivum *σέβας* depravatam esse, quod autem *φοβερῷ* habet, interpretari mihi videtur adiectivum *ἐμφόβῳ*, terribili hostibus. Soph. O. C. 39 *αἱ γὰρ ἔμφοβοι θεαί σφ᾽ ἔχουσι*. Scribendum igitur erit

ἐπ᾽ ἀνδρὶ δῄοισιν ἐμφόβῳ σέβω;

At nonne *κακοφωνία* quaedam inest in eodem exitu adiectivi et verbi, *ἐμφό-βῳ* et *σέ-βω*? Non inest; nam tales exitus Aeschylus non respuit: Prom. 28 *φιλανθρώπου τρόπου*, ib. 608 *δυσπλάνῳ παρθένῳ*, Eum. 754 *τοὺς ἐμοὺς δόμους*. Agamemno autem ideo *ἔμφοβος δῄοισιν* praedicatur, quo magis emineat sceleris a Clytemestra perpetrati indignitas. Nam haec dicit chorus: Qui vel hostibus terrori fuit, eum non verita est uxor turpiter mactare.

Tales igitur tali viro structas a muliere insidias abominatur chorus.

τίω δ᾽ ἀθέρμαντον ἑστίαν δόμων
γυναικείαν τ᾽ ἄτολμον αἰχμάν.

Sic enim cum Naegelsbachio scribendum erit, cuius interpretatio huius loci una omnium optima mihi videtur esse. 'Colit, inquit, chorus focum aedium *ἀθέρμαντον*, hoc est ignito consceleratae mentis furore carentem — colit idem *γυναικείαν τ᾽ ἄτολμον αἰχμάν*. Facile intellegitur *αἰχμὰν* esse pro sceptro idque pro regimine muliebri (cf. Prom. 450. Agam. 483); ergo probari sibi chorus dicit reginam mulierem scelerata carentem audacia.'

Tota igitur stropha sic restituenda mihi videtur:

ἐπεὶ δ᾽ ἐπεμνησάμην ἀμειλίχων

πόνων, ἀκαίρως δὲ δυσφιλὲς γαμήλευμ' ἀπεύ-
χετον δόμοις
γυναικοβούλους τε μήτιδας φρενῶν
ἐπ' ἀνδρὶ τευχεσφόρῳ,
ἐπ' ἀνδρὶ δήοισιν ἐμφόβῳ σέβω;
τίω δ' ἀθέρμαντον ἑστίαν δόμων
γυναικείαν τ' ἄτολμον αἰχμάν.

IX.

697 *νῦν δ' ἥπερ ἐν δόμοισι βακχείας καλῆς*
ἰατρὸς ἐλπὶς ἦν, παροῦσαν ἐγγράφει.

Stulti et arrogantis esse videtur putare per scopulos multorum naufragiis infames faustum sese iter tentare posse. Sed tamen *τοὔργον ἔστ' ἐργαστέον*, vel cum eiusmodi probri periculo.

Priusquam autem ad ipsos scopulos accedamus, quaerendum est, utri personae versus *οἲ 'γώ, κατ' ἄκρας κ. τ. λ.* et qui consequuntur, sint tribuendi, Clytemestrae an Electrae. Illius esse non possunt, quamvis Weilius affirmet rem ipsam clamare nullius esse nisi Clytemestrae. Nam simulare dolorem, dissimulare gaudium reginam decet, at tantum prae se ferre luctum, ut exclamet *κατ' ἄκρας ὡς πορθούμεθα, φίλων ἀποψιλεῖς με τὴν παναθλίαν, ἥπερ βακχείας καλῆς ἰατρὸς ἐλπὶς ἦν*, vel a Clytemestrae persona abhorret. Quid enim est causae, quod coram ancillis, quae eam probe norunt, et coram iis, quos peregrinos et rerum domesticarum prorsus ignaros esse putat, tam effusi doloris simulatione utatur? Immo nuntio insperato obstupefacta conticuit et dolorem simulabat vultu, ut nutrix postea testatur v. 738 *θέτο σκυθρωπῶν ἐντὸς ὀμμάτων γέλων* (nam sic legendum arbitror). Nimii illius doloris simulatio magis convenit Electrae, ut iam Klausenius viderat. Egressa enim ex aedi-

bus *) morem gerens mandato Orestis, ut se adiuvet, sicubi eius rei opportunitas praebeatur (v. 579), has simulatas lamentationes profert, ut eo quod nuntio se fidem habere testetur, eius veritatem manifestam atque haud dubiam Clytemestrae affirmet. Accedit quod ita demum et perspicitur, quo spectent ea, quae infra Clytemestra dicit v. 717 *κοινώσομέν τε κοὐ σπανίζοντες φίλων βουλευσόμεθα;* his enim verbis oblique perstringit Electram, quam lamentantem audivit *φίλων ἀποψιλοῖς με;* et extremi versus fictae orationis, de quibus quaerimus, recte intellegi et emendari posse videntur. Quos nuperrime Heimsoethus sic restituit:

νῦν δ' ἣ πάρῆν δόμοισι βακχείας καλῆς
ἰατρὸς ἐλπὶς, ἠφανισμένην γράφεις,

nixus scholiorum auctoritate, quorum alterum ad v. 697 adscriptum habet *ἡ τοῖς οἴκοις ἰατικὴ ἐλπὶς τῆς ἀγαθῆς εὐφροσύνης. νῦν δὲ ἀπώλετο,* alterum ad v. 699 *τάξον αὐτὴν ἀφανισθεῖσαν ἄρᾳ.* At mihi lectio *ἥπερ ἐν δόμοις* vel contra Scholiastae auctoritatem retinenda videtur. Electra ambigue loquitur: *ἰατρὸς ἐλπὶς* palam ad Orestem referri vult, tecte simul significat spem, quam Clytemestra et Aegisthus conceperint, iam ad irritum cadere. Duplicem igitur spem Electra notat, alteram ipsius, alteram Clytemestrae, atque huic ambiguitati bene convenit *ἐν δόμοις.* Haec amphibolia etiam in causa est, cur oratio sit conformata *ἀνακολούθως*: *καὶ νῦν Ὀρέστης — νῦν δ' ἥπερ ἐν δόμοισι — ἐλπὶς ἦν.* Ne enim ad Orestem solum spectet oratio, quod si fieret, verba male ominata esset habitura, Electra eam ita flectit, ut in universum dicat spem, quae *ἐν δόμοις* fuerit, iam evanuisse. Sed quid *ἠφανισμένην γράφεις* sibi velit, equidem non video. Participium

*) Tres semel in scaenam prodiisse actores hodie nemini mirum videbitur. cf. Sommerbrodt. de Aeschyli re scaenica II, 50. 51.

ἠφανισμένη est illud quidem per se probandum atque commendatur scholiastarum consuetudine tempus perfectum per aoristum explicandi (cf. ea quae Heimsoethus l. l. p. 200 attulit exempla); sed γράφεις ferri non potest. Comparat quidem vir doctissimus Plat. Legg. 955 A ἐὰν ὁ κωλύων ἀγωνίζεσθαι νικήσῃ, τά τε νικητήρια τῷ διακωλυθέντι διδόναι καὶ νικήσαντα γράφειν ἐν ἱεροῖς οἷς ἂν ἐθέλῃ, verum, cum hoc loco Plato leges scribat de certaminibus gymnasticis vel musicis et, quis a moderatoribus in templis sit inscribendus victor, apparet locum Platonicum nihil afferre ad solvendum illud quod vere dixeris aenigma γράφεις.

Mihi locus corruptus fortiore remedio egere videtur: resecanda censeo ulcera duo παροῦσαν et ἐγγράφει. Participium παροῦσα vel, iunctum cum ἐγγράφει, παροῦσαν nihil aliud est nisi glossema verbi ἦν, quod quomodo fieri potuerit ut in textum irreperet, optime docuit Heimsoethus p. 201; ἐγγράφει autem inde natum mihi videtur, quod aliquis διορθωτής correctioni nescio cui, quam versui depravato adhibuit, notissimum illud γράφε adscripsit, quod postea in versum ipsum temere fluxit atque in metri necessitatem ita redactum est, ut in ἐγγράφει, sicut παροῦσα in παροῦσαν, corrigeretur. Exterminanda sunt igitur haec foeda glossemata, quibus critici mirum quantum indulserint. Verae autem manus vestigia servarunt scholia duo, unum ad v. 698: ἡ εὐφροσύνη τῶν βασιλείων οἴχεται, alterum ad v. 699: τάξον αὐτὴν ἀφανισθεῖσαν ἀρᾷ, quae sequentibus nobis non dubium est quin poëta scripserit ἄφαντος οἴχεται. Hoc autem Aeschyleum esse patet ex versu 776 Ὀρέστης ἐλπὶς οἴχεται δόμων, Ag. 657 αἱ δὲ (νῆες) ᾤχοντ᾽ ἄφαντοι.

Locus igitur emendate sic scribitur:

νῦν δ᾽ ἥπερ ἐν δόμοισι βακχείας καλῆς
ἰατρὸς ἐλπὶς ἦν, ἄφαντος οἴχεται.

X.

Stasimi alterius antistropham β' a foedis interpolationibus critici perpurgaverunt. Sic Naegelsbachius l. l. p. 494 adhibitis Seidleri Blomfieldi Bambergeri Engeri curis eam hunc in modum sanavit:

σὺ δὲ θαρσῶν, ὅταν ἥκῃ μέρος ἔργων
ἐπαΰσας πατρὸς αὐδὰν
θρεομένᾳ τέκνον
πέραιν᾽ οὐκ ἐπίμομφον ἄταν.

hoc sensu: 'tu vero fidens, quando venerit officium agendi, patris illi vocem acclamans, ubi te filii nomine compellabit, perfice ultionem probro carentem'.

Antistrophae sic sanatae numeri accurate respondent strophae alteri, qualem restituit Seidlerus, Dindorfius probavit. At summae offensioni est πατρὸς αὐδάν. Naegelsbachius patris vocem eam interpretatur, qua si Orestis loco foret, pater usurus esset; esse igitur: 'exclamanti Clytemestrae fili regerito interfectrix mariti'. At primum, si vera esset haec interpretatio, in illo πατρὸς αὐδὰν ἐπαΰσας summa esset dicendi obscuritas. Nam quis Graece loquentium αὐδὰν πατρὸς intellexisset vocem, qua usurus pater esset, si Orestis loco foret? Deinde, si mater exclamaverit 'fili', Orestes filius ei non acclamabit 'mariti interfectrix', sed 'patris interfectrix'. [Heimsoethus qui paulo aliter antistropham restituit, sed πατρὸς αὐδὰν et ipse intactum reliquit, sic explicat p. 269: 'der Genetiv ist der dichterische Ausruf für den Ruf „Vater"', ut sensus sit: exclamanti Clytemestrae 'fili' regerito 'pater'. Id nullo modo recte se habere potest. Nimirum matri satis est exclamare fili: nam in hac ipsa compellatione inest admonitio pietatis; at filius, si voce responsurus est ea, qua matrem impietatis in patrem coarguit, non potest exclamare pater', sed 'patris interfectrix.' Quod infra dicentem

facit poeta. Nam ubi Clytemestra his verbis 896: *ἐπίσχες ὦ παῖ, τόνδε δ' αἴδεσαι, τέκνον, μαστὸν* vitam suam deprecari et pietatis admonere filium studuit, Orestes, cum diu haesitasset, tandem adhortante amico confirmatus animo matri dicenti *ἐγώ σ' ἔθρεψα, σὺν δὲ γηράναι θέλω* respondet: *πατροκτονοῦσα γὰρ ξυνοικήσεις ἐμοί;* Atque haec quidem vox latere mihi videtur in scriptura vitiosa *πατρὸς αὐδάν*. Nimirum qui meminerit, in codicibus literas *Α, Λ, Δ* et rursus *Υ* et *ΟΙ* inter se permutatas esse, ei non mirum videbitur, si *πατρὸς αὐδάν* depravatum ex vocativo *πατραλοία* esse iudicamus. *Πατραλοίας* est et interfector et interfectrix patris: cf. Lob. Par. p. 268. Quemadmodum autem *πατροκτόνος* non solum in filio vel filia patris occisore dicitur, sed etiam apud Aeschylum in Aegistho et Clytemestra, quod patrem Orestis occidissent, ut v. 973 *ἴδεσθε — πατροκτόνους τε δωμάτων πορθήτορας,* 1027 *μητέρα — πατροκτόνον μίασμα,* 911 *πατροκτονοῦσα γὰρ ξυνοικήσεις ἐμοί,* ita nomen *πατραλοίας* prorsus synonymum eandem vim habere consentaneum est. Hanc autem vocem non solum Aristophani comico aut prosae orationis scriptori, ut Platoni, propriam esse documento est nomen *μητραλοίας* de Oreste, qui aliis locis *μητροκτόνος* et *μητροκτονεῖν* dicitur, in Eumenidibus bis dictum, v. 152 et 210.

Jam vix quidquam ad lectionis integritatem in stropha sic emendata desiderabitur:

σὺ δὲ θαρσῶν, ὅταν ἥκῃ μέρος ἔργων,
ἐπαΰσας 'πατραλοία'
θρεομένᾳ 'τέκνον'
πέραιν' οὐκ ἐπίμομφον ἄταν.

XI.

946 *ἔμολε δ' ᾧ μέλει κρυπταδίου μάχας δολιόφρων ποινά.*

Auratum constat illud *ᾧ* correxisse in *ᾇ*, quod ample-

xus Blomfieldus est. 'Manifestum est' inquit, 'Poenam esse, ᾇ μέλει κρυπταδίου μάχας'. Idem nuper defendit Heimsoethus p. 278, monens illi ἔμολε μὲν δίκα in stropha ά respondere hoc ἔμολε δ' ᾇ μέλει, illi βαρύδικος ποινά hoc δολιόφρων Ἄτα *)'. At si illi versus inter se concordant, ut concordant, sequitur, etiam voci Πριαμίδαις aliquid oportere in versu antistrophico respondere: nam Πριαμίδαις non est, ut χρόνῳ in eodem versu, vox secundaria, sed primaria, sicut voces ἔμολε et ποινά. Et respondet mea quidem sententia dativo Πριαμίδαις enuntiatum relativum ᾧ μέλει κρυπταδίου μάχας, per quod Aegisthum significari iam scholiasta vidit. At qui fieri potest, ut is, qui dolosae necis auctor fuit, dicatur ᾧ μέλει? Sane dici non potest atque praesens μέλει viris doctis fraudi fuit, ut aut ᾇ pro ᾧ aut, ut Ahrensius, pro ποινὰ legi vellent Ἑρμῆς. Miror fugisse criticos, quos quidem noverim, emendationem in aperto positam ᾧ 'μέλεν, quae confirmatur a scholiasta haec adnotante: τῷ Αἰγίσθῳ ἔμολεν ἡ ποινὴ τῷ ἀποκτείναντι δόλῳ τὸν Ἀγαμέμνονα (de elisione augmenti 'μέλεν satis est testari Bekker. hom. Blätter p. 174). His de causis legendum est:

ἔμολε δ' ᾧ 'μέλεν κρυπταδίου μάχας δολιόφρων ποινά.

---

*) Sic enim legendum putat pro ποινά, at cf. Rossbachi de Choephororum Cantico quinto commentationem, Vratislav. 1862 p. 4.

Typis Junge et filii Erlangae.

LIBRARY OF CONGRESS
0 003 053 182 6